

УКРАЇНА

ПАТЕНТ

НА КОРИСНУ МОДЕЛЬ

№ 69704

ЧЕРВ'ЯЧНА ПЕРЕДАЧА

Видано відповідно до Закону України "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі".

Зареєстровано в Державному реєстрі патентів України на корисні моделі 10.05.2012.

Голова Державної служби
інтелектуальної власності України

М.В. Паладій

<p>(21) Номер заявки: u 2011 12519</p> <p>(22) Дата подання заявки: 25.10.2011</p> <p>(24) Дата, з якої є чинними права на корисну модель: 10.05.2012</p> <p>(46) Дата публікації відомостей про видачу патенту та номер бюлетеня: 10.05.2012, Бюл. № 9</p>	<p>(72) Винахідники: Попов Олексій Павлович, UA, Бутаков Борис Іванович, UA, Попова Лариса Олексіївна, UA, Савенков Олег Ігорович, UA, Марченко Дмитро Дмитрович, UA</p> <p>(73) Власник: НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КОРАБЛЕБУДУВАННЯ ІМЕНІ АДМІРАЛА МАКАРОВА, пр. Героїв Сталінграду, 9, м. Миколаїв, 54025, UA</p>
---	---

(54) Назва корисної моделі:

ЧЕРВ'ЯЧНА ПЕРЕДАЧА

(57) Формула корисної моделі:

Черв'ячна передача, що складається з архімедового черв'яка у вигляді циліндра, на поверхні якого нарізана різь, і черв'ячного колеса, зуби якого відповідають нарізці черв'яка й перебувають у зачепленні з різью черв'яка, яка відрізняється тим, що твірні бічних поверхонь зубів черв'ячного колеса виконані криволінійними з радіусами кривизни R , що знаходиться із виразу

$$R = \frac{b^2}{8\Delta S} = \frac{k^2 d_{a_2}^2}{8\Delta S},$$

де $b = k d_{a_2}$ - ширина черв'ячного колеса; k - числовий коефіцієнт, що змінюється в межах $0,3 \leq k \leq 0,75$; $d_{a_2} = m(z_2 + 2)$ - діаметр окружності вершин зубів черв'ячного колеса; m - торцевий модуль; z_2 - число зубів черв'ячного колеса; $\Delta S = (0,004 \dots 0,008)$ мм - параметр криволінійності твірних бічних поверхонь зубів черв'ячного колеса в торцевих перерізах, причому $\Delta S \geq W_{\max}$; $W_{\max} = a^2 / 2\rho_{np}$ - максимальна величина контактної деформації при взаємодії зуба з різью; $a = 1,202\sqrt{\alpha\rho_{np}F_n / (\alpha + \nu \cos \gamma)E_{np} \cos^2 \gamma}$ - мала піввісь еліптичної ділянки контакту; $\rho_{np} = d_2 \sin \alpha_w / 2 \cos^2 \gamma$ - приведений радіус кривизни в точці контакту зуба з різью; $d_2 = m z_2$ - діаметр ділильної окружності зубів черв'ячного колеса; α_w - кут профілю черв'яка; $\gamma = \arctg(z_1 / q)$ - кут підйому гвинтової лінії (різі черв'яка); z_1 - число заходів; $q = 8 \dots 20$ - коефіцієнт діаметра черв'яка; $\alpha = \sqrt{\rho_{np} / R}$ - коефіцієнт; ν - коефіцієнт Пуассона; F_n - нормальна сила в зачепленні; $E_{np} = 2E_1 E_2 / (E_1 + E_2)$ - наведений модуль пружності матеріалів; E_1, E_2 - модулі пружності матеріалів черв'яка і черв'ячного колеса.

(11) 69704

Пронумеровано, прошито металевими
люверсами та скріплено печаткою
2 арк.
10.05.2012

Уповноважена особа

(підпис)

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ
ВЛАСНОСТІ
УКРАЇНИ

УКРАЇНА

(19) UA (11) 69704 (13) U
(51) МПК (2012.01)
F16D 1/00

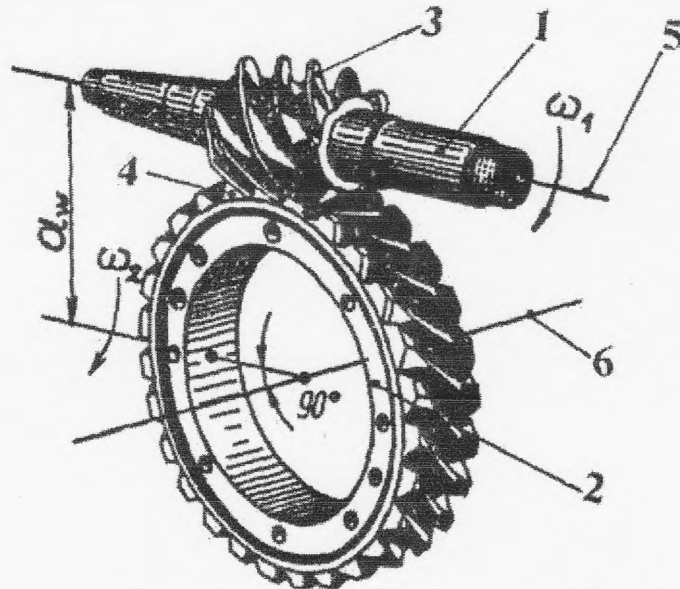
(12) ОПИС ДО ПАТЕНТУ НА КОРИСНУ МОДЕЛЬ

(21) Номер заявки: u 2011 12519	(72) Винахідник(и): Попов Олексій Павлович (UA), Бутаков Борис Іванович (UA), Попова Лариса Олексіївна (UA), Савенков Олег Ігорович (UA), Марченко Дмитро Дмитрович (UA)
(22) Дата подання заявки: 25.10.2011	(73) Власник(и): НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КОРАБЛЕБУДУВАННЯ ІМЕНІ АДМІРАЛА МАКАРОВА, пр. Героїв Сталінграду, 9, м. Миколаїв, 54025 (UA)
(24) Дата, з якої є чинними права на корисну модель: 10.05.2012	
(46) Публікація відомостей про видачу патенту: 10.05.2012, Бюл. № 9	

(54) ЧЕРВ'ЯЧНА ПЕРЕДАЧА

(57) Реферат:

Черв'ячна передача складається з архімедового черв'яка у вигляді циліндра, на поверхні якого нарізана різь, і черв'ячного колеса, зуби якого відповідають нарізці черв'яка й перебувають у зачепленні з різзю черв'яка. Твірні бічних поверхонь зубів черв'ячного колеса виконані криволінійними.

Фіг. 1

UA 69704 U

Корисна модель належить до галузі машинобудування.

Відома черв'ячна передача, що складається з евольвентного, конволютного або архімедового черв'яків у вигляді циліндрів, на поверхнях яких нарізана різь, і черв'ячного колеса із зубами, що відповідають нарізці черв'яка і перебувають у зачепленні з різью черв'яка, які в умовах перехресування осей черв'яка і черв'ячного колеса здійснюють передачу обертання від одних валів іншим валам машин і механізмів [1]: Часовников Л. Д. Передачі зацепленням. Зубчатые и червячные.-М.: Машиностроение, 1969.-488 с.

Недоліком відомої черв'ячної передачі є обмежена навантажувальна здатність по контактних напруженнях.

Найбільш близьким за технічною суттю до запропонованого рішення є черв'ячна передача, що складається з архімедового черв'яка у вигляді циліндра, на поверхні якого нарізана різь, і черв'ячного колеса, зуби якого відповідають нарізці черв'яка і перебувають у зачепленні з різью черв'яка [2]: Кудрявцев В. Н., Державец Ю. А., Глухарев Е. П. Конструкции и расчет передач редукторов. - Л.: Судостроение, 1971.-328 с.

Недоліком вказаної черв'ячної передачі є також обмежена навантажувальна здатність за контактними напруженнями.

Задача корисної моделі - суттєве підвищення навантажувальної здатності черв'ячної передачі за контактними напруженнями.

Для вирішення задачі в черв'ячній передачі, що складається з архімедового черв'яка у вигляді циліндра, на поверхні якого нарізана різь, і черв'ячного колеса, зуби якого відповідають нарізці черв'яка й перебувають у зачепленні з різью черв'яка, твірні бічних поверхонь зубів черв'ячного колеса виконані криволінійними, з радіусами кривизни R, що знаходиться із виразу:

$$R = \frac{b^2}{8\Delta S} = \frac{k^2 d_{a_2}^2}{8\Delta S},$$

де $b = kd_{a_2}$ - ширина черв'ячного колеса; k - числовий коефіцієнт, що змінюється в межах $0,3 \leq k \leq 0,75$; $d_{a_2} = m(z_2 + 2)$ - діаметр окружності вершин зубів черв'ячного колеса; m - торцевий модуль; z_2 - число зубів черв'ячного колеса; $\Delta S = (0,004 \dots 0,008)$ мм - параметр криволінійності твірних бічних поверхонь зубів черв'ячного колеса в торцевих перерізах, причому $\Delta S \geq W_{\max}$; $W_{\max} = a^2 / 2\rho_{np}$ - максимальна величина контактної деформації при взаємодії зуба з різью;

$a = 1,202\sqrt{\alpha\rho_{np}F_n / (\alpha + v \cos \gamma)E_{np} \cos^2 \gamma}$ - мала піввісь еліптичної ділянки контакту;

$\rho_{np} = d_2 \sin \alpha_w / 2 \cos^2 \gamma$ - приведений радіус кривизни в точці контакту зуба з різью; $d_2 = mz_2$ - діаметр діляльної окружності зубів черв'ячного колеса; α_w - кут профілю черв'яка; $\gamma = \arctg(z_1 / q)$ - кут підйому гвинтової лінії (різьби черв'яка); z_1 - число заходів; $q = 8 \dots 20$ - коефіцієнт діаметра черв'яка; $\alpha = \sqrt{\rho_{np} / R}$ - коефіцієнт; v - коефіцієнт Пуассона; F_n - нормальна сила в зачепленні; $E_{np} = 2E_1 E_2 / (E_1 + E_2)$ - наведений модуль пружності матеріалів; E_1, E_2 - модулі пружності матеріалів черв'яка і черв'ячного колеса.

Порівняльний аналіз з найближчим аналогом показує, що у черв'ячній передачі, що заявляється, твірні бічних поверхонь зубів черв'ячного колеса виконані криволінійними з радіусами кривизни R, що знаходиться із вищенаведеної залежності.

На фіг. 1 зображена черв'ячна передача; на фіг. 2 - зачеплення черв'яка із черв'ячним колесом; на фіг. 3 і 4 - кут підйому гвинтової лінії, а на фіг. 5 - взаємодія зубів черв'ячного колеса з різью черв'яка без навантаження.

У відповідності з фіг. 1-5 маємо наступні позначення:

ω_1, ω_2 - кутові швидкості черв'яка і черв'ячного колеса; a_w - міжосьова відстань; h - висота зуба; h_a, h_f - висота, відповідно, головки і ніжки зуба; $p_w = \pi m$ - крок зачеплення; m - торцевий модуль; b_1 - довжина нарізаної частини черв'яка; d_1, d_2 - діаметри діляльних окружностей; d_{a_1}, d_{a_2} - діаметри окружностей вершин; d_{f_1}, d_{f_2} - діаметри окружностей западин; γ - кут підйому гвинтової лінії (різьби черв'яка); S - хід різьби; R - радіус кривизни твірних бічних поверхонь зубів черв'ячного колеса; ΔS - параметр криволінійності твірних бічних поверхонь зубів черв'ячного колеса; α_w - кут профілю черв'яка; b - ширина черв'ячного колеса; b_1 - довжина нарізаної частини черв'яка; ρ_1 - радіус кривизни витків черв'яка в осьовому перерізі, рівний нескінченності; ρ_2 - радіус кривизни зубів черв'ячного колеса.

Черв'ячна передача складається із черв'яка 1 і черв'ячного колеса 2 з розташованими на них, відповідно, різью 3 і зубами 4. Черв'як 1 має прямолінійний профіль різі 3 в осьовому

напрямку, у зв'язку із чим він називається архімедовим. Профіль різи зазначеного черв'яка в поперечному перерізі має вигляд кривої, описаної архімедовою спіраллю.

Осі обертання 5 і 6 черв'яка і черв'ячного колеса є перехресними, причому кут перехресування в переважній більшості випадків дорівнює 90°. По напрямку гвинтової лінії черв'яки розділяються на праві і ліві, а по числу заходів - на однозахідні і багатозахідні.

Точність однозахідних черв'яків вище точності багатозахідних. Велику кількість заходів брати не рекомендується, тому при виборі числа заходів варто виходити із числа, що не перевищує чотирьох.

Твірні 7 бічних поверхонь різи 3 черв'яка 1 є прямолінійними, у той час як твірні 8 бічних поверхонь зубів 4 черв'ячного колеса 2 виконані криволінійним, окресленими постійним радіусом кривизни R.

Взаємодія різи 3 черв'яка 1 із зубом 4 черв'ячного колеса 2 до навантаження здійснюється в точці до (фіг. 5), у зв'язку із чим під даною черв'ячною передачею варто мати на увазі черв'ячну передачу із просторовою точковою системою контактуючих поверхонь.

Нарізування черв'яків в основному здійснюється дисковими фрезами з наступним шліфуванням конусними або тороїдними кругами. Черв'ячні колеса усіх видів зазвичай нарізуються на зубофрезерних станках черв'ячними фрезами.

Зубчаста передача працює наступним чином.

При роботі двигуна, приєднаного через вал з віссю обертання 5 до черв'яка 1, останній здобуває кутову швидкість ω_1 . При цьому різь 3 впливає на зуби 4 черв'ячного колеса 2, передаючи йому корисне навантаження і здійснюючи його рух з кутовою швидкістю ω_2 , котра суттєво нижче кутової швидкості ω_1 , тобто $\omega_1 > \omega_2$.

В початковий момент часу, що передує відсутності навантаження, різь 3 і зуб 4 дотикаються, як уже вказувалося, у точці к. При навантаженні черв'ячної передачі початковий точковий контакт перероджується в ділянку контакту еліптичної форми розміром πac , де a, c - мала і більша півосі еліпса.

При роботі рух у черв'ячній передачі перетвориться за принципом гвинтової пари або за принципом похилої площини, у зв'язку із чим дана передача характеризується плавною і безшумною роботою. Крім того, на відміну від інших видів передач, черв'ячні передачі мають можливість одержання більших передаточних чисел (до 400) і самогальмування при кутах підйому гвинтової лінії $\lambda \leq 6^\circ$.

Зачеплення черв'ячної пари являє собою безперервний процес зачеплення, у зв'язку із чим дотикання між робочими поверхнями витків черв'яка і зубів черв'ячного колеса відбувається по безперервних просторових кривих, що називаються контактними лініями.

Кожна контактна лінія являє собою геометричне місце точок поверхні зачеплення, у яких в даний момент часу в процесі роботи черв'ячної передачі відбувається дотик зубів черв'ячного колеса і витків черв'яка. Таким чином, кожному положенню черв'яка відповідає своє положення контактної лінії. Контактні лінії при цьому лежать на поверхні зачеплення.

Оцінка навантажувальної здатності за контактними напруженнями традиційної і пропонуваної черв'ячних передач і її порівняльний аналіз. Як відомо, традиційна черв'ячна передача при визначенні максимальних контактних напружень σ_H розраховується за аналогією з косозубою передачею за формулою Герца:

$$\sigma_H = 0,418 \sqrt{\frac{E_{np} F_n}{b \rho_{np}}}, \quad (1)$$

де $E_{np} = 2E_1 E_2 / (E_1 + E_2)$ - наведений модуль пружності матеріалів; E_1, E_2 - модулі пружності матеріалів черв'яка і черв'ячного колеса; F_n - діюча нормальна сила в зачепленні; b - ширина черв'ячного колеса; ρ_{np} - наведений радіус кривизни.

При визначенні ρ_{np} вважаємо, що для архімедових черв'яків радіус кривизни витків черв'яка в осьовому перерізі $\rho_1 = \infty$, тоді

$$\frac{1}{\rho} = \frac{1}{\infty} + \frac{1}{\rho_2}, \quad \text{звідки} \quad \rho_{np} = \rho_2 = \frac{d_2 \sin \alpha_w}{2 \cos^2 \gamma},$$

де ρ_2 - радіус кривизни зубів черв'ячного колеса; d_2 - діаметр ділільної окружності черв'ячного колеса; γ - кут підйому гвинтової лінії; α - кут профілю черв'яка.

З урахуванням виразу ρ_{np} залежність (1) приймає остаточний вигляд

$$\sigma_H = 0,591 \sqrt{\frac{E_{np} F_n}{b d_{a2} d_2 \sin \alpha_w}} \cos \gamma. \quad (2)$$

Для визначення максимальних контактних напружень $\sigma_{\max}$ і малої півосі еліпса α скористаємося [3]: Попов А. П. Зубчатые механизмы с точечным контактом зубьев. - Николаев: Издательство "Атолл", 2010.-774 с.

$$\sigma_{\max} = \frac{0,33}{\alpha} \sqrt{\frac{(\alpha + v \cos \gamma)^2 E_{\text{np}}^2 F_n \cos \gamma}{R^2}}, \quad (3)$$

5
$$a = 1,2023 \sqrt{\frac{\alpha \rho_{\text{np}} F_n}{(\alpha + v \cos \gamma) E_{\text{np}} \cos^2 \gamma}}, \quad (4)$$

де $\alpha = \sqrt{\rho_{\text{np}}/R}$ - коефіцієнт; $R = b^2/8\Delta S$ - радіус кривизни твірних бічних поверхонь зубів черв'ячного колеса; $\Delta S = (0,004...0,008)$ мм - параметр криволінійності твірних бічних поверхонь зубів черв'ячного колеса в торцевих перерізах.

10 Як приклад розглянемо черв'ячну передачу, у якій: $z_1=2$; $z_2=40$;
 $q=10$; $\alpha_w=20^\circ$; $m=6$ мм; $F_n=4,46 \cdot 10^3$ Н; $v = 0,3$; $E_1=2,1 \cdot 10^5$ МПа (матеріал - сталь); $E_2=0,9 \cdot 10^5$ МПа (матеріал - бронза Бр. АЖ9-4); $k=0,5$; $\Delta S=0,005$ мм.

За наведеними вище формулами знаходимо: $u = z_2/z_1 = 20$; $d_2 = m z_2 = 240$ мм;
 $d_{a2} = m(z_2 + 2) = 252$ мм; $\gamma = \arctg(z_1/q) = 11^\circ 20'$; $b = k d_{a2} = 126$ мм; $\rho_{\text{np}} = 41,856$ мм;
 $E_{\text{np}} = 1,26 \cdot 10^5$ МПа; $R = b^2/8\Delta S = 396900$ мм; $\alpha = \sqrt{\rho_{\text{np}}/R} = 0,01027$.

15 Виходячи зі знайдених величин параметрів, по формулі (2) обчислимо $\sigma_H = 137,762$ МПа, а по формулі (3) знайдемо $\sigma_{\max} = 110,662$ МПа. Відповідно до отриманих величин σ_H і $\sigma_{\max}$ знайдемо коефіцієнт зниження контактних напружень у пропонованій черв'ячній передачі, використовуючи відношення $\varphi_\sigma = \sigma_H/\sigma_{\max} = 1,245$. Тоді підвищення навантажувальної здатності пропонованої черв'ячної передачі за контактними напруженнями у порівнянні із традиційною
 20 черв'ячною передачею складе $\varphi_F = \varphi_\sigma^3 = 1,245^3 = 1,93$.

Таким чином, розглянута черв'ячна передача характеризується достатньою високою навантажувальною здатністю за контактними напруженнями і на сьогоднішній день не має аналогів серед різних видів існуючих у машинобудуванні черв'ячних передач.

25 Для підтвердження виконання умови $\Delta S \geq W_{\max}$ за формулою (4) визначимо величину малої півосі еліптичної площадки контакту, рівну $a = 0,415$ мм. Отже, умова $\Delta S=0,005$ мм $> W_{\max} = a^2/2\rho_{\text{np}} = 0,00206$ мм виконана.

Економічний ефект від впровадження пропонованого технічного рішення варто очікувати за рахунок суттєвого підвищення навантажувальної здатності черв'ячної передачі по контактних напруженнях.

30

ФОРМУЛА КОРИСНОЇ МОДЕЛІ

Черв'ячна передача, що складається з архімедового черв'яка у вигляді циліндра, на поверхні якого нарізана різь, і черв'ячного колеса, зуби якого відповідають нарізці черв'яка й перебувають у зачепленні з різью черв'яка, яка відрізняється тим, що твірні бічних поверхонь зубів черв'ячного колеса виконані криволінійними з радіусами кривизни R , що знаходиться із виразу:

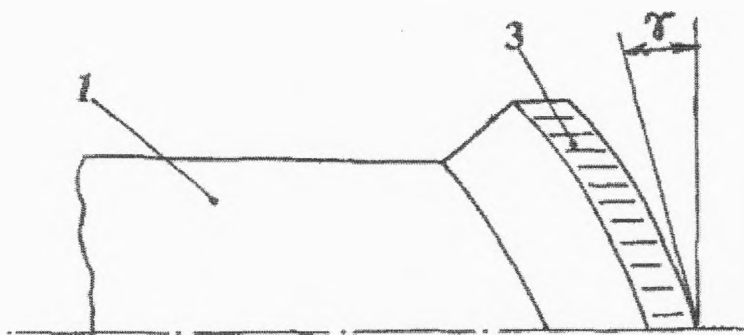
35
$$R = \frac{b^2}{8\Delta S} = \frac{k^2 d_{a2}^2}{8\Delta S},$$

де $b = k d_{a2}$ - ширина черв'ячного колеса; k - числовий коефіцієнт, що змінюється в межах
 40 $0,3 \leq k \leq 0,75$; $d_{a2} = m(z_2 + 2)$ - діаметр окружності вершин зубів черв'ячного колеса; m - торцевий модуль; z_2 - число зубів черв'ячного колеса; $\Delta S = (0,004...0,008)$ мм - параметр криволінійності твірних бічних поверхонь зубів черв'ячного колеса в торцевих перерізах, причому $\Delta S \geq W_{\max}$;
 $W_{\max} = a^2/2\rho_{\text{np}}$ - максимальна величина контактної деформації при взаємодії зуба з різью;

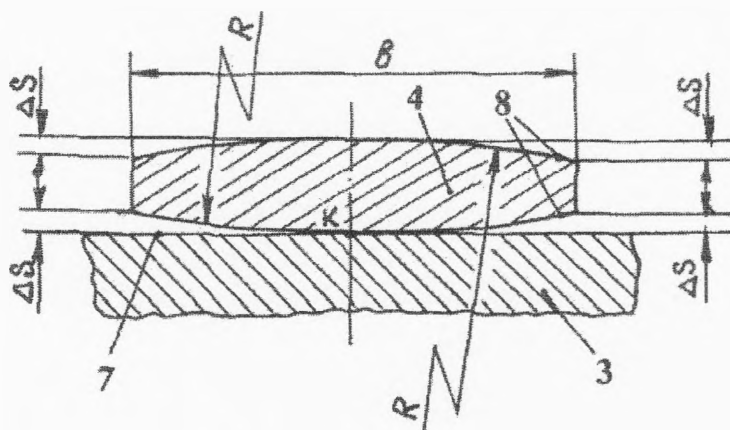
45 $a = 1,2023 \sqrt{\alpha \rho_{\text{np}} F_n / (\alpha + v \cos \gamma) E_{\text{np}} \cos^2 \gamma}$ - мала піввісь еліптичної ділянки контакту;
 $\rho_{\text{np}} = d_2 \sin \alpha_w / 2 \cos^2 \gamma$ - приведений радіус кривизни в точці контакту зуба з різью; $d_2 = m z_2$ - діаметр ділильної окружності зубів черв'ячного колеса; α_w - кут профілю черв'яка; $\gamma = \arctg(z_1/q)$ - кут підйому гвинтової лінії (різи черв'яка); z_1 - число заходів; $q = 8...20$ - коефіцієнт діаметра

Фиг. 4

Фиг. 5

Комп'ютерна верстка Г. Паяльніков

Державна служба інтелектуальної власності України, вул. Урицького, 45, м. Київ, МСП, 03680, Україна

ДП "Український інститут промислової власності", вул. Глазунова, 1, м. Київ – 42, 01601